

14.10.2025

Dnro TAS/691/2025

Työelämä- ja tasa-arvovaliokunta
tyvl@eduskunta.fi

Hallituksen esitys HE 116/2025 laeiksi toimeentulotuesta annetun lain, sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annetun lain 64 §:n ja kuntouttavasta työtoiminnasta annetun lain 10 §:n muuttamisesta

Tasa-arvovaltuutettu kiittää Työelämä- ja tasa-arvovaliokuntaa mahdollisuudesta lausua esityksestä. Tasa-arvovaltuutettu, jonka tehtävänä tehtäviin kuuluu tasa-arvolain valvonta, lausuu asiasta erityisesti tästä näkökulmasta ja keskittyen toimeentulolain uudistamiseen. Tasa-arvolain tarkoituksena on sen 1§ mukaisesti edistää sukupuolten tasa-arvon toteutumista, erityisesti työelämässä.

Sukupuolivaikutusten riittävä arviointi tarpeen

Tasa-arvovaltuutettu pitää tärkeäksi tuoda esiin, että vaikka esityksen tavoitteena on vähentää toimeentulotukea saavien joukkoa, tulee toimeentulotukea hakevien joukko todennäköisesti kasvamaan muiden sosiaaliturvaetuuksiin tehtävien kiristysten ja nykyisen taloustilanteen seurauksena. Tämänkin vuoksi olisi välttämätöntä riittävästi arvioida ehdotuksen tosiasialliset seuraukset heikoimmassa työmarkkina-asemassa oleviin ja sukupuolten tasa-arvoon. Lisäksi sosiaaliturvaan esitettyjen muutosten yhteisvaikutus tasa-arvoon olisi huomioitava kattavasti.

Käsiteltävänä olevan esityksen keskeisenä tarkoituksena on laajentaa henkilöryhmiä, joita toimeentulotukilaki velvoittaisi ilmoittautumaan työnhakijaksi työvoimaviranomaiseen perusosan alentamisen uhalla. Sen mukaan velvoitteiden kiristäminen voisi vaikuttaa osaan kotitalouksista, mutta muutosten tavoitteena on, ettei sanktioita kohdennettaisi henkilöihin, jotka pyrkivät edistämään työllistymistään ja turvaamaan toimeentulonsa niistä ensisijaisista lähteistä, jotka ovat heille mahdollisia. Esityksen mukaan "[H]enkilöillä olisi siis mahdollisuus välttää toimeentulotuen perusosan alentaminen toimimalla toisin."

Sosiaaliturvaan asettavien velvoitteiden ja sanktioiden lisääminen ei yksin johda haluttuun lopputulokseen. Tuen saannin ehtojen tiukentaminen ja sanktioiden vahvistaminen eivät itsessään vähennä etuuden tarvetta, vaan ainoastaan sen saatavuutta.

Sukupuolivaikutuksien arvioinnin tavoitteena tulisi olla tasa-arvon toteuttaminen käytännössä. Vaikutusarvioinnissa on otettava huomioon esimerkiksi, miten naiset ja miehet eroavat toisistaan eri etuuksien ja tukimuotojen hakijoina, miten eri etuudet ja tuet jakaantuvat naisille ja miehille sekä etuuksien käytön mahdolliset tosiasialliset rajoitteet eri sukupuolten välillä. Hoivan sukupuolittunut luonne vaikuttavaa tosiasiallisesti erityisesti naisten mahdollisuuksiin osallistua ansiotyöhön.

Velvoitteiden ja sanktioiden asettamisella on todennäköisiä vaikutuksia sukupuolten tasa-arvoon. Tasa-arvovaltuutettu haluaa kiinnittää työelämä- ja tasa-arvovaliokunnan huomiota eräisiin toimeentulolakiin esitettävien muutosten todennäköisiin vaikutuksiin.

Vaikutukset työelämän ulkopuolella oleviin naisiin ja näiden perheisiin

Toimeentulon tarve pitkittyy perhevapaalla olevilla toimeentulotuen saajilla. Noin viidennes perustoimeentulotukea saavista kotitalouksista on lapsiperheitä.

Nykyisen lainsäädännön nojalla hyväksyttävän syynä olla ilmoittautumatta työnhakijaksi ilman perusosan alentamisen uhkaa on henkilöillä, jotka hoitavat kotonaan alle kouluikäistä lasta. Käsiteltävässä esityksessä poikkeus koski vain jatkossa vain heitä, jotka saavat kotihoidon tukea. Velvoite ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi laajenisi näin henkilöihin, jotka hoitavat kotonaan 3–7-vuotiasta lasta (ilman nuorempia sisaruksia, joista olisi oikeus perhe-etuuksiin).

Perustoimeentulotuella on esityksessä todetusti ”keskimäärin kuukaudessa 3 300 sellaista henkilöä, joilla ei ole mitään ensisijaista etuutta ja joilla nuorin lapsi on 3–7-vuotias. Heissä ”arvioidaan olevan melko paljon” maahanmuuttajataustaisia naisia. Esityksessä todetaan olevan ”mahdollista, että osa perheistä ei koe mahdolliseksi lapsen laittamista päivähoitoon ja tästä syystä maahanmuuttajaäidit eivät hakeutuisi perusosan alentamisesta huolimatta työttömäksi työnhakijaksi”.

Olisi tunnistettava, että työllisyys ei yksinomaan kasva eikä näiden naisten ja heidän perheidensä asema yksin näiden kiristysten johdosta paranisi, vaan tosiasiallisesti heikkenisi. Sillä tulee olemaan vaikutuksia erityisesti näiden perheiden lasten asemaan. Esityksessä onkin todettu, että ”lapsiin ja nuoriin kohdistuvat vaikutukset syntyvät vanhempien elatuskykyyn vaikuttavien muutosten kautta. Lapsiperheisiin kohdistuisi negatiivisia vaikutuksia vanhempien talouteen aiheutuvien heikennysten ja niistä mahdolli-

sesti seuraavien muiden haitallisten muutosten kautta ja ne osaltaan voisivat aiheuttaa myös lapselle hyvinvoinnin vajetta ja toimintamahdollisuuksien kapeutumista, heikentymistä tai puutetta”.

Lapsiperheköyhyyden ja toivottomuuden lisääntyminen johtaa väistämättä monenlaisiin kustannuksiin pitkällä tähtäimellä.

Vaikutukset niihin, jotka turvautuvat toimeentulotukeen osana elantoaan

Epätyypillisissä työsuhteissa työskentelee Suomessa lähes kolmannes työllisistä (THL tilastoraportti 2/2025). Neljäsosa osa-aikatyötä tekevästä, heistä valtaosa naisia, tekee osa-aikatyötä siksi, ettei kokoaikaista työtä ole tarjolla (Työolotutkimuksen tuloksia, Tilastokeskus. 2024). Sosiaaliturvalla joudutaan usein tukemaan näin myös henkilöitä, jotka jo käyvät töissä, mutta joiden palkkatulot eivät yksin riitä elämiseen.

Yksinhuoltajista valtaosa (87 %), on naisia ja heille toimeentulotuki muodostaa usein pitkäaikaisemman toimeentulon perustan. Yksinhuoltajaperheiden osuus toimeentulotukea saaneista lapsiperheistä on 61 prosenttia. Tämä osuus on kasvanut läpi 2000-luvun (THL tilastoraportti 2/2025; Toimeentulotuki 2020-luvulla: Tavoitteena parempi viimesijainen turva).

Näiden naisten ja heidän perheisiinsä kohdistuviin todennäköisiin vaikutuksiin tulisi kohdistaa riittävästi huomiota. Esityksen sinänsä hyväksyttävänä pidettävällä tavoitteella lisätä kokoaikatyön määrää saattaa tosiasiallisesti olla huomattavia vaikutuksia erityisesti yksinhuoltajien ja tämän huollettavien toimeentuloon. Lainsäätäjän on tiedostettava asiantuntijoiden huomiot siitä, että ”perhe-elämään liittyy moninaisia hoiva- ja huolenpitovelvollisuuksia, jotka eivät välttämättä taivu kaavamaisiin etuusehtoihin. Reformeilla voidaan niiden tavoitteiden vastaisesti tulla rapauttaneeksi eri väestöryhmien tasa-arvoa ja hyvinvointia myös ylisukupolisesti ” (Toimeentulotuki 2020-luvulla. Tavoitteena parempi viimesijainen turva, s.115–116).

Sekä esityksellä hyväksyttävien syiden määritelmän supistamisesta että ansiotulovähennyksen poistamisella tulee olemaan todennäköisiä tosiasiallisia kielteisiä vaikutuksia osa-aikatyötä tekevien taloudelliseen asemaan.

Hyväksyttävän syynä olla ilmoittautumatta työnhakijaksi ilman perusosan alentamisen uhkaa on nykylainsäädännön mukaisesti henkilöillä, jotka työskentelevät palkansantajina, silloinkin kun työskentely on osa-aikaista. Mikäli työntekijä ei tällaisessa tilanteessa ilmoita työvoimaviranomaiselle hakevansa kokoaikatyötä, ei hän saa soviteltua työttömyysetuutta, koska sen saamisen edellytyksenä on kokoaikatyön hakeminen. Työntekijällä on kuitenkin nykyisellään mahdollisuus saada palkkatulojensa toimeentulotukea, mikäli sen muut ehdot täyttyvät. Käsiteltävässä esityksessä tätä ei enää pidettäisi hyväksyttävänä syynä olla ilmoittautumatta työnhakijaksi.

Esitykseen on jatkovalmistelussa lisätty mahdollisuus poiketa 30 viikkotyötunnin rajasta opetuslalla, kotityössä ja luovilla ja taiteellisilla aloilla,

mutta ei laajemmin. Osa-aikatyötä tekevien olisi toisin sanoen perustoimeentulotukea saadakseen haettava kokoaikatyötä. Esityksen myötä matalapalkka-alalla työskentelevien naisten mahdollisuudet parantaa tilannettaan heikenevät, kun mahdollisuuksia työllistyä suuremmille tuntimäärille tai kokoaikaiseksi ei tosiasiallisesti työnantajien tarpeiden mukaisesti kuitenkaan ole.

Kokoaikatyötä, siltä osin, kun tämä monesti matalapalkka-aloilla tarkoittaisi kahden tai useamman osa-aikaisen työn yhdistelmää, on tosiasiallisesti monesti mahdotonta hakea myös osa-aikatyöntekijöitä sitovan laajan kertaikkaisen lisätyövelvoitteen vuoksi. Kun näitä lisätunteja on tehtävä usein hyvin lyhyellä varoitusaajalla, on käytännössä hyvin hankala ottaa vastaan toista osa-aikatyötä, erityisesti silloin, jos työntekijällä on lisäksi perhehuoltovelvollisuuksia. Esitetty muutos johtaisi näin tosiasiallisesti – tavoitteistaan huolimatta - monen matalapalkka-alalla työskentelevän asemaan heikentymiseen.

Matalapalkka-alojen osa-aikatyö on usein ajoitukseltaan hankalaa. Hoitojärjestelyt ovat erityisen haasteellisia ja ongelmallisia epäsäännöllisessä työssä tai vuorotyössä työskenteleville yksinhuoltajille. Erityisesti pienten lasten yksinhuoltajaäideille ja erityislasten vanhemmille saattaa todellisuudessa olla mahdollista työskennellä vain osa-aikaisesti.

Lainsäätäjän olisi hyvä harkita muotoilua, jossa hyväksyttävissä syissä voitaisiin joustavammin jatkossakin ottaa huomioon työntekijän tosiasialliset mahdollisuudet toimia toisin sekä riittävän toisaalta se, mitä olisi pidettävä näiden perheiden osalta kohtuuttomana tai ihmisarvoisen elämän vaarantavana tilanteena.

Esityksessä ehdotetaan lisäksi perustoimeentulotuen ansiotulovähennyksen poistamista. Näin ”kannusteet vähäisen osa-aikatyön tekemiseen heikkenisivät ja toisaalta kannusteet työllistyä vähäisestä osa-aikatyöstä suuremmille tuntimäärille tai kokoaikaiseksi voisivat vahvistua”.

Tämän tavoite on kuitenkin mahdollista toteuttaa vain silloin, jos kokoaikatyötä olisi tosiasiallisesti tarjolla. Muissa tapauksissa kyse on heikennyksestä elantoon.

Lainsäätäjän tulee lisäksi huolehtia siitä, ettei ehdotetut muutokset johda toimeentuloasioiden käsittelyn viivästymiseen. Viimesijainen toimeentulon viivästyminen johtaisi usein vakaviin taloudellisiin seuraamuksiin.

Tasa-arvovaltuutettu

Pirkko Janas

Ylitarkastaja

Suvi Vilches

